

МІСЦЕ АДМІНІСТРАТИВНО-ДЕЛІКТНОГО ПРОЦЕСУ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ

**Казачук І.В.,
помічник судді**

Київський апеляційний адміністративний суд

У статті здійснено аналіз основних концептуальних підходів до сутності та змісту адміністративного процесу в Україні, його правових інститутів. Обґрунтовано перспективність виділення адміністративно-деліктного процесу як підгалузі адміністративно-деліктного права за умови прийняття кодифікованого нормативно-правового акту чи внесення відповідних змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення у вигляді окремої частини, що визначить основні форми діяльності уповноважених суб'єктів наділених деліктною процесуальною правосуб'єктністю.

Ключові слова: адміністративний процес, адміністративне право, адміністративно-деліктний процес, адміністративні процедури, галузь права, правовий інститут, процесуальні норми.

Kazachuk I.V. / МЕСТО АДМИНИСТРАТИВНО-ДЕЛИКТНОГО ПРОЦЕССА В АДМИНИСТРАТИВНОМ ПРОЦЕССЕ / Киевский апелляционный административный суд, Украина

В статье осуществлен анализ основных концептуальных подходов к сущности и содержанию административного процесса в Украине и его правовых институтов. Обоснована перспективность выделения административно-деликтного процесса как подотрасли административно-деликтного права при условии принятия кодифицированного нормативно-правового акта или внесения соответствующих изменений в Кодекс Украины об административных правонарушениях в виде отдельной части, что определит основные формы деятельности уполномоченных субъектов, наделенных деликтной процессуальной правосубъектностью.

Ключевые слова: административный процесс, административное право, административно-деликтный процесс, административные процедуры, отрасль права, правовой институт, процессуальные нормы.

Kazachuk I.V. / PLACE OF ADMINISTRATIVE TORT PROCESS IN ADMINISTRATIVE PROCEEDINGS / Kyiv Appeal Administrative Court, Ukraine

The paper analyzes the basic conceptual approaches to the nature and content of the administrative process in Ukraine, its legal institutions.

We consider the administrative and tort law as an independent unit of law that formed taking into account the conceptual research administrative tort relationship constituting its subject, and its procedural provision dealing with substantive administrative tort process. On the need for separation of administrative and tort law with its procedural component of administrative tort process has long been celebrated our country, because there is a need to address the issue of the formation of administrative and tort law modeled on the criminal law of Ukraine as administrative and tort law also regulates certain relationship has its subject and method of regulation that may differ from the subject of Administrative Law.

Given these arguments, it is concluded that the administrative tort process should be considered within the administrative procedural law only from a methodological point of view, as any other procedural activities undertaken by government entities.

Grounded perspective of the allocation of administrative tort process as a sub-sector administrative and tort law provided codified adoption of a legal act or making the appropriate changes to the Code of Ukraine on Administrative Offences as a separate part that determines the basic shape of the authorized entities endowed tort and procedural capacity.

Key words: administrative procedure, administrative law, administrative and tort process, administrative procedures, area of law, a legal institution, rules of procedure.

На сьогодні активне запровадження адміністративної реформи є необхідною умовою становлення України як правової європейської країни. Обумовлені цим прагненням зміни вітчизняного законодавства, призводять до необхідності переосмислення основних положень адміністративного права і процесу.

Слід зазначити, що серед вітчизняних науковців не досягнуто єдиного підходу щодо визначення поняття адміністративного процесу та його правових інститутів, що негативно позначається на правозастосовній діяльності уповноважених органів. Відповідно, виникає необхідність переглянути основні підходи до сутності адміністративного процесу та визначенні в ньому місця адміністративно-деліктного процесу. Це обумовило мету даного дослідження.

В юридичній науці існування юридичного процесу взагалі, обумовлюється наявністю норм матеріального та процесуального змісту. Ю. П. Битяк та В. К. Колпаков зауважують, що матеріальні норми регулюють права та обов'язки суб'єктів і відповідають на запитання «що робити?». Процесуальні норми регулюють порядок, процедуру реалізації цих прав і обов'язків [8, с. 36] (закріплюють процесуальні форми, способи і методи здійснення діяльності), вони є другорядні щодо матеріальних, тобто виникають й існують лише за наявності потреби в їх реалізації [24, с. 363].

Будь-який процес ученими-юристами розглядається як порядок здійснення діяльності, яка має свою проце-

суальну форму і за своїм призначенням реалізує норми матеріального права [5, с. 300]. Як зазначає В. Д. Сорокін, наведена діяльність виступає своєрідним «каналом», в якому встановлюються «контакти» між матеріальними і процесуальними нормами права [37, с. 9-15].

Щодо адміністративного процесу, то, як зазначав В. Б. Авер'янов, абсолютна більшість адміністративних правовідносин є результатом органічного поєднання матеріальних і процесуальних норм, а галузь адміністративного права цілком об'єктивно має змішану матеріально-процесуальну природу [1, с. 8].

Дослідження поняття та змісту адміністративного процесу не привело вчених до одного знаменника. Нині він трактується у «вузькому» значенні як регламентована законом діяльність з розв'язання суперечок (конфліктів) між сторонами адміністративних правовідносин, а також діяльність із застосуванням заходів адміністративного примусу. Розробниками такого «юрисдикційного» підходу стали Н. Г. Саліщева [36, с. 16], А. П. Ключніченко [18 с. 37], О. А. Дьомін [14, с. 9-15], А. В. Самойленко, С. І. Котюргін [29, с. 6-7], О. В. Іванов, М. І. Піскотін [16, с. 430] та інші. Наведений підхід до розуміння адміністративного процесу переважно відображає реалізацію правоохоронної функції та нівелює розв'язання спорів у сфері службового підпорядкування та виключає вирішення справ неконфліктного (управлінського) характеру.

Деякі вчені, зокрема А. Ф. Клейман [17, с. 12], С. М. Махіна [33, с. 122-133] та інші, стверджують, що процесуальна форма діяльності притаманна лише органам судової влади. Внаслідок цього сформувався «судочинський» підхід («судова концепція») до розуміння адміністративного процесу, який передбачав вирішення справ про адміністративні правопорушення (проступки). Сутність такої концепції в Україні має свою специфіку у зв'язку із створенням адміністративних судів та прийняттям Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України), що обумовило доповнення вказаної дефініції ще і діяльністю адміністративних судів щодо вирішення індивідуальних адміністративних справ, в основі яких лежить спір про суб'єктивне публічне право.

Сучасна вітчизняна модель адміністративного процесу сформувалася у наслідок закладеної в КАС України норми (п. 5 ст. 3 КАС України). Зміст наведеної норми дозволяє трактувати адміністративний процес як правовідносини, що складаються під час здійснення адміністративного судочинства [15]. Наведений підхід активно підтримується вітчизняними вченими: В. М. Бевзенком, А. Т. Комзюком, Р. С. Мельником [25, с. 109-116] та іншими.

«Судочинська концепція» розуміння адміністративного процесу нині критикується низкою вчених-теоретиків, зокрема, наголошується на тому, що галузевотворчим критерієм виступає спеціалізація судів, яка повинна була привести до формування галузі загального процесуального права, котра обслуговувала б матеріальну частину кримінального, цивільного права та адміністративного в частині вирішення справ про адміністративні проступки [29, с. 11]. Окремо наголошується на тому, що КАС України не врегульовує відносини, що складаються у процесі гарантування прав осіб на звернення до суб'єктів владних повноважень з метою реалізації своїх соціальних прав [34, с. 11].

В «широкому» значенні адміністративний процес тлумачиться на підґрунті загальнометодологічного розуміння юридичного процесу, зокрема як засобу існування матеріального закону в сукупності форм діяльності уповноважених суб'єктів [29]. Наведений концептуальний підхід названий «управлінським», тлумачить адміністративний процес як врегульовану адміністративно-процесуальними нормами діяльність органів публічної адміністрації (її посадових осіб), зміст якої полягає у розгляді і вирішенні індивідуальних адміністративних справ, що виникають у сфері публічного управління [20, с. 262; 32, с. 27; 22, с. 266]. Прибічниками «управлінської концепції» наголошується на тому, що процесуальна форма притаманна всій організаційно-розпорядчій діяльності органів публічної влади та розповсюджується на вирішення всіх управлінських справ [37, с. 18-30; 38, с. 12-14; 7, с. 153-158; 6, с. 16-17; 29, с. 13]. Виходячи з наведеного, можна дійти висновку, що межі функціонування адміністративного процесу, окрім власне юрисдикційної сфери поширюються на все розмаїття управлінських справ [31, с. 385].

Неоднозначні підходи до розуміння адміністративного процесу призвели до поділу його на окремі види. Видом адміністративного процесу у науковій літературі називають діяльність органів публічної влади з розгляду певної категорії адміністративних справ. Зокрема, виділяються адміністративно-розпорядчий та адміністративно-охоронний [27, с. 23], адміністративно-процедурний та адміністративно-юрисдикційний [10, с. 22; 3, с. 23;], судовий і управлінський [2, с. 32; 12, с. 109-111] (процедурний [35, с. 23]). Також поділяється за видами правозастосовної діяльності, зокрема, конфліктного характеру (діяльність спрямована на реалізацію правоохоронної функції) та управлінського (діяльність спрямована на забезпечення функціонування державного механізму та інтересів суб'єктів права) [28, с. 13-14].

Поділ адміністративного процесу на види відбувся в результаті аналізу вченими процесуальних норм, корес-

понуючих нормам матеріального адміністративного права, які, об'єднуючись, утворюють інститути адміністративного права.

Автори навчального посібника «Адміністративне право», З. Р. Кісіль та Р. В. Кісіль, виділяють наступні інститути адміністративно-процесуального права за напрямком регулювання норм матеріального права:

- інститут адміністративного процесу в сфері державного управління (вирішення позитивних індивідуально конкретних справ у сфері діяльності компетентних органів);
- інститут адміністративного судочинства (розгляд справ, пов'язаних із правовідносинами у сфері державного управління та місцевого самоврядування);
- інститут адміністративно-деліктного процесу (притягнення до адміністративної відповідальності) [16, с. 432].

Основою для виділення процесуальних інститутів в юридичній науці, зокрема і в рамках концепції «широкого» підходу до розуміння адміністративного процесу, стає зміна (трансформація) законодавства. Так, як вже зазначалося, виділення інституту адміністративного судочинства стало можливо після прийняття КАС України.

Ю. С. Педько, критикуючи широкий підхід до адміністративного процесу, пропонує, для упорядкування використання поняття «адміністративний процес» розуміти його як правову форму діяльності певних суб'єктів публічних правовідносин (які володіють процесуальною правосуб'єктністю) та як складову систему права [35, с. 102]. Не вступаючи у дискусію, зазначимо, що процесуальною правосуб'єктністю володіють лише суб'єкти адміністративного судочинства (про це свідчить ст. 48 КАС України «Адміністративна процесуальна правосуб'єктність») [15], та відсутність схожої в інших нормативно-правових актах, зокрема, в КУпАП [19]. За таких обставин можливо погодитися із законодавцем, що термін «адміністративний процес» використовується для позначення діяльності адміністративного суду та учасників адміністративного судочинства. Однак, у такому випадку поза адміністративним процесом залишається діяльність щодо вирішення справ позитивного характеру та юрисдикційна діяльність (розв'язання публічно-правових спорів та застосування заходів адміністративного примусу).

Проводячи аналіз наукових підходів щодо визначення поняття та змісту адміністративного процесу взагалі, та адміністративно-деліктного процесу зокрема, деякі вчені зауважують, що обмеженість в КАС України адміністративного процесу як виключної діяльності адміністративного суду зумовило активізацію вітчизняної наукової думки щодо об'єднання діяльності вирішення адміністративних справ позитивного характеру, які випадають із понятійного апарату адміністративного судового процесу в адміністративні процедури [34, с. 11]. Вважається, що адміністративною процедурою є встановлений законодавством порядок розгляду та вирішення адміністративних справ суб'єктом публічної адміністрації, а адміністративним процесом – відносини, врегульовані нормами адміністративного процесуального права, що виникають між адміністративним судом, сторонами та іншими учасниками адміністративної справи з приводу розгляду та вирішення цим судом публічно-правових спорів [26, с. 492].

У зв'язку із цим, виділено окремий інститут адміністративного процесу в сфері державного управління який нині прийнято називати адміністративно-процедурним процесом [10, с. 22]. Вважаємо, завершальним у формуванні адміністративно-процедурного процесу як інституту адміністративного процесуального права вирішальну роль є прийняття Адміністративно-процедурного кодексу України, проект якого нині перебуває на розгляді у Верховній Раді України. Із прийняттям наведеного кодифікованого нормативно-правового акту, у якому будуть виділені юридичні норми, пов'язані із регламентацією діяльності відповідних суб'єктів із розв'язання позитивних управлінських

справ, вважаємо, завершиться основний етап формування інституту адміністративно-процедурного процесу.

З урахуванням вищевказаних підходів до змісту адміністративного процесу включаються адміністративні процедури та судовий адміністративний процес. Виходячи з такого твердження, адміністративно-процедурні норми врегульовують діяльність суб'єктів публічної адміністрації, а адміністративно-процесуальні – діяльність уповноважених суб'єктів, що виявляється у здійсненні правосуддя в адміністративних справах і являє собою процесуальний порядок вирішення справ адміністративної юрисдикції адміністративними судами [4, с. 21-22].

Однак, дослідження процесуального порядку вирішення справ суб'єктами адміністративної юрисдикції (адміністративно-юрисдикційний процес) в юридичній науці пов'язується із базовим поняттям «адміністративна юрисдикція», якою володіють широкий спектр суб'єктів права, окрім суду (загальної юрисдикції та адміністративного). Так, існує низка досліджень, зокрема, адміністративно-юрисдикційної діяльності: органів внутрішніх справ (С. М. Гусаров), митних органів України (А. Б. Калюта), органів державного пожежного нагляду (В. Д. Люблін), органів санітарно-епідеміологічної служби (В. В. Мартиновський), дільничного інспектора міліції (І. О. Панов), органів державної податкової служби України (Ю. І. Руснак) тощо.

Сам термін юрисдикція (від латинського *jurisdictio* – судочинство, ведення суду) трактувався як правосуддя та підсудність, що встановлює межі компетенції судового органу, а також повноваження вирішувати справи і застосовувати санкції. В. К. Колпаков, вказує на неточний переклад у літературі загального користування з латини на російську мову слова «юрисдикція» – як судочинство [24, с. 379]. З часом поняття «юрисдикція» еволюціонувало та стало визначатися як сукупність повноважень відповідних державних органів вирішувати правові спори і справи про правопорушення, а змістом юрисдикційної діяльності будь-яких органів державної влади є розгляд справи про правопорушення або правовий спір і прийняття по ньому рішення [25, с. 47].

Не вступаючи в дискусію з приводу сутності та обсягу поняття «юрисдикція», приєднуємося до його поділу, запропонованого В. К. Колпаковим та О. В. Кузьменко, на три види: адміністративно-регулятивну (компетенцію щодо вирішення адміністративних справ, що виникають за іншими, крім виникнення спору про право і вчинення адміністративного правопорушення, підставами (справи про видачу ліцензій, державну реєстрацію транспортних засобів тощо)), адміністративно-судочинну (компетенцію адміністративних судів щодо вирішення відповідних справ) і адміністративно-деліктну юрисдикцію (компетенцію щодо вирішення справ про адміністративні проступки, за здійснення яких передбачається накладення адміністративних стягнень) [24, с. 383; 30, с. 206].

Аналізуючи зміст адміністративно-деліктної юрисдикційної діяльності органів державної влади В. М. Гошов-

ський зазначає, що для її позначення використовується термін «адміністративно-деліктний процес» і являє собою узагальнену категорію, яка об'єднує в системне утворення окремі провадження у справах про адміністративні проступки [11, с. 20].

С. С. Гнатюк розуміє адміністративно-деліктний процес як інститут адміністративно-процесуального права, який об'єднує у своїх межах провадження, котрими встановлено процесуальний порядок реалізації адміністративної відповідальності за порушення норм права [9, с. 139]. Ю. С. Педько висловлює думку про неможливість існування в системі адміністративного права як його складової частини адміністративно-процесуального права інституту, оскільки процесуальні норми в адміністративному праві є складовою частиною інших інститутів, наприклад, адміністративно-деліктного права [35, с. 103].

Адміністративно-деліктне право як самостійна одиниця права формується з урахуванням концептуального дослідження В. К. Колпакова адміністративно-деліктних відносин, які становлять його предмет, а процесуальним забезпеченням його матеріальних норм займається адміністративно-деліктний процес [23; 21]. На необхідності виокремлення адміністративно-деліктного права із його процесуальною складовою адміністративно-деліктним процесом вже давно наголошується вітчизняними вченими, зокрема Е.Ф. Демський вказує, що слід поставити питання про формування адміністративно-деліктного права за зразком кримінального права України, оскільки адміністративно-деліктне право теж регулює певні відносини, має свій предмет і метод регулювання, що можуть істотно відрізнятися від предмета адміністративного права [13].

Зважаючи на наведені аргументи, варто погодитися з Р. В. Миронюком, який зазначає, що адміністративно-деліктний процес слід розглядати в межах адміністративно-процесуального права тільки з методологічної точки зору, як будь-яку іншу процесуальну діяльність, здійснювану суб'єктом владних повноважень [34 с. 17].

Слід враховувати, що межа між уявленням про юридичну підгалузь та правовий інститут досить умовна. Остаточне віднесення певного нормативного масиву до конкретної правової підгалузі (галузі), як от адміністративно-деліктного процесу, пов'язане із наявністю наукової згоди діяльності провідних теоретиків-правознавців. На сьогодні, з урахуванням наведеного аналізу, необхідна згода вітчизняних вчених щодо формування адміністративно-деліктного процесу досягнута. Однак, її остаточне оформлення та закріплення, можливе лише за умови змін у законодавстві. Тобто, вважаємо, що виділення адміністративно-деліктного процесу як правової галузі можливе за умови прийняття Адміністративно-деліктного кодексу України чи переформатування КУпАП з урахуванням сучасних концепцій адміністративного процесу. Зокрема, одним із варіантів вирішення вказаного питання є групування норм КУпАП у три частини: «Загальна», «Особлива» та «Процесуальна».

ЛІТЕРАТУРА

1. Авер'янов В. Б. Реформування українського адміністративного права : необхідність переосмислення теоретичних постулатів / В. Б. Авер'янов // Актуальні проблеми держави і права. – № 19. – 2003. – С. 6–9.
2. Авер'янов В. Б. Законодавство : проблеми ефективності / В. Б. Авер'янов, В. Н. Денисов, В. Ф. Сіренко. – К. : Наукова думка, 1995. – 140 с.
3. Адміністративне право: Учебник / Под ред. Л. Л. Попова. – М. : Юристь, 2002. – 699 с.
4. Адміністративне судочинство : навчальний посібник / За заг. ред. проф. О. П. Рябенко. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2014. – 304 с.
5. Алехин А. П. Административное право Российской Федерации : Учебник / А. П. Алехин, А. А. Кармолицкий, Ю. М. Козлов. – М. : ЗЕРЦАЛО, ТЕИС, 1996. – 640 с.
6. Бандурка О. М. Адміністративний процес : Підручник. / О. М. Бандурка, М. М. Тищенко – К. : Літера ЛТД, 2002. – С 16–17, 104–111.
7. Бахрах Д. Н. Административное право России: Учебник для вузов. – М. : Изд. группа НОРМА – ИНФРА-М., 2000. – 623 с.
8. Битяк Ю. П. Производство по делам об административных правонарушениях // Административное право Украины. – 2-е изд., перераб. и доп. [Учебник для студентов высш. учеб. заведений юрид. спец. / Ю. П. Битяк, В. В. Богуцкий, В. Н. Гаращук и др.]; Под ред. проф. Ю. П. Битяка. – Х. : Право, 2003. – 268 с.
9. Гнатюк С. С. Проведення адміністративно-деліктного процесу : питання систематизації / С. С. Гнатюк // Науковий вісник Львівського юридичного інституту. – 2005. – Випуск 3. – С. 23-30.

10. Голосніченко І. П. Адміністративний процес : Навчальний посібник / І. П. Голосніченко, М. Ф. Стахурський – К. : ГАН, 2003. – 256 с.
11. Гошовський В. М. Функція захисту в адміністративно-деліктному процесі : дис. ... на здобуття наук. ступеня к.ю.н. за спец. : 12.00.07 / Гошовський Віктор Михайлович. – К. : Київський міжнародний університет. – 2010. – 217 с.
12. Демський Е. Ф. Адміністративне процесуальне право України : Навчальний посібник / Едуард Францович Демський. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 496 с.
13. Демський Е. Ф. Адміністративний процес як окрема галузь права / Е. Ф. Демський // Віче. – № 7. – 2006. – С. 40–42.
14. Дьомин А. А. Понятие административного процесса и кодификации административно-процессуального законодательства Российской Федерации / А. А. Дьомин // Государство и право. – 2000. – № 11. – С. 9–15.
15. Кодекс адміністративного судочинства : Закон України від 06 липня 2005 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.
16. Кісіль З. Р. Адміністративне право : навч. посіб. / З. Р. Кісіль, Р. В. Кісіль. – 3-те вид. – К. : Алерта ; ЦУЛ, 2011. – 696 с.
17. Клейман А. Ф. Вопросы гражданского процесса в связи с судебной практикой / А. Ф. Клейман // Социалистическая законность. – М., 1946. – С. 10–18.
18. Ключниченко А. П. Производство по делам о мелком хулиганстве / А. П. Ключниченко. – К. : РИО КВШ МВД СССР, 1970. – 149 с.
19. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07 грудня 1984 року // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – № 51. – Ст. 1122.
20. Адміністративне право України : Підручник. – Вид. 2, змін. і доп. / За заг. ред. Т. О. Коломоєць. – К. : Істина, 2012. – 528 с.
21. Колпаков В. К. Адміністративно-деліктне право у юридично-галузевій парадигмі / В. К. Колпаков // Право України. – 2002. – № 4. – С. 17–21.
22. Колпаков В. К. Адміністративне право України : Підручник / В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 544 с.
23. Колпаков В. К. Проблеми детермінації адміністративно-деліктного права як самостійної юридичної галузі / В. К. Колпаков // Проблеми права на зламі тисячоліть : Матеріали міжнародної наукової конференції. – Дніпропетровськ : ІМА-прес, 2001. – С. 431–434.
24. Колпаков В. К. Адміністративно-деліктний правовий феномен : Монографія / В. К. Колпаков. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 528 с.
25. Комзюк А. Т. Адміністративний процес України: [навч. посіб.] / А. Т. Комзюк, В. М. Бевзенко, Р. С. Мельник. – Х. : Прецедент, 2007. – 531 с.
26. Комзюк А. Т. Адміністративний процес України. Академічний курс : підручник : у двох томах / ред. колегія В. Б. Авер'янов та інші. – К. : Юридична думка, 2007. – 627 с.
27. Кононов П. И. Административный процесс: подходы к определению понятия и структуры / П. И. Кононов // Государство и право. – 2001. – № 6. – С. 23–24.
28. Адміністративно-процесуальне право України : Підручник / За ред. О. В. Кузьменко. – К. : Атіка, 2007. – 416 с.
29. Кузьменко О. В. Курс адміністративного процесу: навч. посіб. / О. В. Кузьменко. – К. : Юрінком Інтер, 2012. – 208 с.
30. Кузьменко О. В. Теоретичні засади адміністративного процесу : Монографія / Оксана Володимирівна Кузьменко. – К. : Атіка, 2005. – 352 с.
31. Курс адміністративного права України: підручник / В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко, І. Д. Пастух, В. Д. Суценко [та ін.] / За ред. В. В. Коваленка. – К. : Юрінком Інтер, 2012. – 808 с.
32. Лихачов С. В. Дозвільне провадження в адміністративному процесі : Дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук за спец. : 12.00.07 / С. В. Лихачов. – Х. : НУВС, 2001. – 177 с.
33. Махина С. Н. Управленческий и административный процессы : проблемы теории и перспективы правового регулирования : автореф. дис. ... на соискание уч. степени канд. юрид. наук / С. Н. Махина. – Воронеж, 1998. – 24 с.
34. Миронюк Р. В. Правовий статус суб'єктів адміністративно-деліктного процесу : монограф. / Р. В. Миронюк. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2013. – 396 с.
35. Педько Ю. С. Щодо розуміння адміністративного процесу / Ю. С. Педько // Актуальні проблеми держави і права. – 2007. – № 4. – С. 99–103.
36. Салищева Н. Г. Административный процесс в СССР / Н. Г. Салищева. – М. : Юрид. лит., 1964. – 157 с.
37. Сорокин В. Д. Административный процесс и административно-процессуальное право / В. Д. Сорокин. – СПб. : Издательство Юридического института (Санкт-Петербург), 2002. – 474 с.
38. Тихомиров Ю. А. О концепции развития административного права и процесса / Ю. А. Тихомиров // Государство и право. – 1998. – № 1. – С. 12–14.